



Методика вивчення сонетів Д. Павличка в спецкурсі "Сонет в історії української і світової літератури"

Світлана Паламар,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії літературної освіти
Інституту педагогіки НАПН України

У статті розкрито особливості вивчення сонетарію Д. Павличка на заняттях спецкурсу "Сонет в історії української і світової літератури". Автор акцентує на основних рисах сонетної творчості одного з найвизначніших українських сонетярів, дає поради вчителю щодо аналізу певних творів цього жанру.

Ключові слова: сонет, сонетарій, класична форма, майстерність.

Завдання спецкурсу "Сонет в історії української і світової літератури" — ознайомити старшокласників із кращими зразками жанру вітчизняної та світової літератури, з іменами видатних сонетярів та особливостями їх творчої манери.

Одним з яскравих представників поетичного мистецтва, зокрема сонетного, є Дмитро Павличко. Широта інтересів, літературний хист, прагнення випробувати себе в різних жанрах проявилися вже на початку його літературного шляху.

Сонети Д. Павличка — це величезний духовний, високі пориви душі у гармонійному гармонійного єднанні природи і людини. Обшири духовно-мистецьких інтересів поета майже неосяжні. Сонет в художній системі поета, у контексті розвитку історико-літературного процесу дає найповнішу картину розвитку жанру, виявляє новаторство, індивідуальний стиль Д. Павличка.

"Органічність вияву себе як поета в сонетній формі зробила з Д. Павличка лицаря сонета — адже немає в сучасній українській поезії жодного майстра, який би хоч наближався до нього в цій царині", — зазначає І. Драч [2; 125].

Практичне заняття спецкурсу, присвячене вивченню сонетів Д. Павличка, має бути побудоване так, щоб дати змогу учням осмислити творчість поета в контексті вітчизняного сонетярського мистецтва.

На початку заняття варто пригадати з учнями, що класичний сонет складається із двох катренів і двох терцетів. Чотирнадцятирядкова строфа, найчастіше написана п'ятистопним чи шестистопним ямбом, має суворий режим римування, за схемою абаб-абаб-ввд-ввд-ввд. Канонічний сонет потребує великого інтелектуального й емоційного напруження: в гранично стислій, лаконічній формі треба висловити філософську думку, показавши її народження через драматичне зіткнення або діалектичне співіснування протилежних начал. Підкреслимо, що будь-який художній твір — це завжди "модель душі поета". Особливість сонета полягає в тому, що поет розкриває у ньому квінтесенцію роздумів про життя і себе в ньому. Так, сонети Павличка — це в певному розумінні "золота серцевина його творчості: в них сконцентровані, відлиті майже всі його головні думки та пристрасті, всі улюблені образи, що відгранені тут точним інструментом класичної форми" [8; 160].

Цікавим, на нашу думку, є власний погляд Д. Павличка на сонетний жанр: "Сонет порівнюють до п'єси. Перші два чотирирядкові куплети — катрени, які пов'язані (правда, не завжди) спільними римами і являють собою одну син-

таксичну цілість, — розгортання теми вірша, його зав'язка. Останні два трирядкові куплети (терцети) — розв'язка, вони за образністю повинні бути сильніші, ніж перша частина сонета. Катрени ширші й спокійніші, читаючи їх, ми звикаємо до них, але раптом форма міняється, стає лаконічнішою, бо наступає розв'язка, яка мусить бути висловлена якомога чіткіше і коротше. Безперечно, не поетичне експериментаторство, а саме зміст, який уклався в кінцевих трирядкових строфах, породив перший сонет у першого його автора" [12; 20].

Павличко почав освоювати форму сонета, коли йому виповнилось двадцять сім років, і з того часу він утверджує своєю творчістю невичерпні можливості цього жанру. Ним написано понад двісті сонетів — чотири великих цикли: "Львівські сонети", "Сонети подільської осені", "Київські сонети", "Білі сонети". Павличко постійно звертається до сонетної спадщини поетів усіх епох — він переклав сонети 46 авторів більш, ніж з 20 мов світу. Шанувальники поезії були приємно вражені опублікуванням неординарної творчої праці — "Світового сонета" (1983), — "Індивідуальної антології", до якої увійшли зразки світового сонетярства, їх Д. Павличко перекладав упродовж багатьох років. Сьогодні маємо повне зібрання сонетів В. Шекспіра у перекладі Д. Павличка з коментарями Марії Габлевич ("Шекспірові сонети", 1998). Захоплення сонетом та високе поцінування роботи перекладача — "частина з тих уподобань, що духовно споріднюють Д. Павличка з І. Франком, М. Рильським, М. Зеровим" [14; 49].

Старшокласники мають знати, що поет виступав не лише як практик і перекладач сонетів, а й як теоретик цього жанру [9 — 13]. Не випадково перші сонети Дмитро Павличко написав 1956 року — після завершення кандидатської дисертації про сонети І. Франка (1955), повністю дотримуючись канонічних принципів будови сонета, викладених у теоретичних працях автора "Тюремних сонетів" та його художній практиці. Заримовану І. Франком дефініцію форми сонета Д. Павличко назве "гарною, але не точною", і доповнить свого вчителя встановленням звукової симетрії в катренах, "збуренням" її, чи, точніше, витворенням з неї нового, асиметричного звукового малюнка в терцетах.

З попередніх занять учні знають про історію розвитку сонета в українській літературі. Нагадаємо, що вагомий внесок у творення цього жанру, починаючи з 50-х років минулого століття, зробили М. Вінграновський, І. Драч, А. Малишко, Б. Нечерда, Д. Павличко та ін. Д. Павличко пройшов складний шлях до "драматургії" сонета — від формування сонетного мислення через студіювання сонетів І. Франка в

аспірантські роки, знайомства з М. Рильським до збірки "Правда кличе" (1957).

Тоталітарна система правди не любила. Тому весь наклад збірки "Правда кличе" вилучено з ужитку, а її автора піддано нищівній критиці на V з'їзді письменників України. Тільки завдяки "покаянню" автора і великою мірою підтримці М. Рильського 1961 року вийшла збірка "Бистрина", в якій уміщено й сонетні твори поета, — два цикли "Віденські сонети" та "Альфа і омега". 1978 року з'явилася окрема книга "Сонети". І лише в 1988 р. вийшло тритомне видання, що вмістило увесь сонетний доробок поета.

Особливий інтерес викликає інтимна лірика Павличка, яка відзначається строгою ідеальністю і гармонійністю переживань. Єдиний і наскрізний мотив інтимної лірики Д. Павличка — любов — вседержительниця життя. Розгадуючи цю таємницю життя, сам поет зазначає, що його вірші не є відображенням дійсності, а скоріше відображають те, що діялося в його душі. Збірка "Любов і ненависть" (1953 рік) вмістила перші інтимні поезії. У збірці широко використовуються фольклорні і пейзажні мотиви. У зображенні коханої дівчини переважають фольклорні засоби: "Моя гуцулка Ксеня, як та зоря ясна", "Хустина — маків цвіт..."

Із плином часу на зміну молодому пориву приходять зрілість. Прожиті роки, успіхи та невдачі накладають свій відбиток на ставлення героя до кохання й життя. Звернімося до "чистого біографічного" плану у творі "Дружині" з циклу "Львівські сонети". Використовуючи контрасти, поет висловлює відданість і щирість своїх почуттів:

*Творив я іншим гімни і хули,
Для інших мов римовані промови, —
Для тебе мав я слово лиш прозове,
Та вільно в ньому почуття жили. [12.с.25]*

Слід наголосити, що Павличко не обмежується якимось певним колом спеціально для сонета призначених тем, мотивів, емоцій. Усе, притаманне йому як поетові взагалі, все, що природно виявляється в його деклараціях, посланнях, медитаціях, елегіях, так само природно відбивається і в сонетах, тільки знаходить тут, як уже сказано, найбільш сконцентроване в думці й почутті втілення. Відтак Павличко в сонетах — і лірик, і публіцист, і пейзажист, і філософ, і мораліст, і сатирик. Його сонетна палітра надзвичайно багатобарвна і щедра. З усіх дотеперішніх українських сонетаріїв Павличків — найбільший за обсягом, має і найширший тематичний діапазон.

Форма сонета Д. Павличка вражає різноманітністю строфіки, метрики, ритміки. Тут маємо і канонічні сонети, октави, секстини, і цілком оригінальні строфічні побудови, і п'ятистопні білі ямби, що давали великий простір для думки та можливість використання ораторських і розмовних інтонацій, розмаїтих форм верлібру.

Найтонші душевні мотиви знайшли найкраще своє втілення у збірці "Сонети подільської осені" (1973), написаної на Тернопільщині у селі Гушанки. Краєвиди, побут, палітра почуттів у цій збірці пов'язані з подільським краєм, а тема "наближення осені свого життя" — відбиває світовідчуття самого автора. На наш погляд, саме на розгляді та аналізі цієї збірки варто зосередити основну увагу учнів. У ній поет звертається до таких символів матеріального життя українського народу як "хліб", "нива", "земля", "зерно" тощо, вони розкривають психологічну сферу понять "зрілість", "щастя", "любов", "бажання".

В статье раскрыты особенности изучения сонетария Д. Павличко на занятиях спецкурса "Сонет в истории украинской и мировой литературы". Автор акцентирует на основных чертах сонетного творчества одного из самых выдающихся украинских сонетистов, дает советы учителю по анализу определенных произведений этого жанра.

Ключевые слова: сонет, сонетарий, классическая форма, мастерство.

The article explores the peculiarities of sonnets in class D. Pavlichko special course "Sonnet in the Ukrainian and foreign literature. The author focuses on the main features sonetnoyi work of one of the most prominent Ukrainian sonnet ravines, gives advice to teachers on the analysis of certain works of this genre.

Keywords: sonnet, sonetariy, classic form, the skill.

Особливої уваги ця збірка заслуговує ще й тому, що "Сонети подільської осені" підкреслюють виняткову майстерність Д. Павличка у творенні ліричного портрета: "Раби" Мікеланджело", "Муса Джаліль", "Юліус Фучек", "Федеріко Гарсія Лорка", "Антуан де Сент-Екзюпері", "Юрій Гагарін", "Ернесто Че Гевара", "Олександр Довженко", "Галина Кальченко". Реформуючи сонетну форму, поет постійно шукав нові художні засоби і прийоми, часто звертаючись до біблійних стилізацій як у змісті (тенденція до повчань, жанр молитви, псалму тощо), так і на стильовому рівні, розв'язуючи в такий спосіб численні проблеми національного самовизначення України, як це робили письменники всіх віків.

Не раз постають у сонетах Павличка картини дитинства, і особливо часто — образи батьків, виснажених і водночас облагороджених тяжкою селянською працею. Поет романтизує, освячує ці образи і саме в них вбачає витоки свого духовного світу. Подаючи в "Сонетах подільської осені" низку портретів, поет включає в неї і сонет "Батько", який належить до найкращих Павличкових поетичних творів:

*Усе життя я доростати буду
До мудрості твоєї й доброти,
До висоти твого важкого труду... [12, II; 136].*

Ставлення Д. Павличка до свого батька літературознавці порівнюють з Довженковим: в українській літературі ці два автори в своїх творах втілили справжні синівські почуття до своїх батьків.

Вбираючи традиції І. Франка, кращих світових авторів, зокрема А. Міцкевича, В. Шекспіра, над перекладами яких працював він у 50-х роках, Д. Павличко у своїх сонетах вдало поєднав класичну форму з новим способом поетичного мислення, майстерність — з чітко окресленими стильовими обрисами і власним поетичним баченням багатим метафоричністю, образними засобами і прийомами.

Література

1. Дзюба І. Подвижник // Павличко Д. Правда кличе. — К., 1995. — С. 5—8.
2. Драч І. Ф. Диптих про Павличка // Духовний меч: Літ. крит. статті та ессе. — К., 1983. — С. 117—131.
3. Жулинський М. Сонет у гromі серця возвести: Роздуми про сонети Д. Павличка // Радянська Україна. — 1981. — 6 вересня.
4. Ільницький М. М. У вимірах часу: Літ. крит. статті. — К., 1988. — 190 с.
5. Моренець В. Сто робіт і одне начало Дмитра Павличка // Павличко Д. В. Твори: В 3-х т. — К., 1989. — Т. 1. — С. 5—38.
6. Мороз О. Етюди про сонет — К., 1973. — 111 с.
7. Мороз О. Сонетарій Дмитра Павличка // Жовтень. — 1971. — № 11. — С. 136—139.
8. Никанорова О. В мені землі моєї кров // Вітчизна. — 1981. — № 6. — С. 159—170.
9. Павличко Д. В. Лист до автора дослідження. — 1991. — 23 травня.
10. Павличко Д. В. Магістралями слова: Літ.-крит. статті. — К., 1977. — 311 с.
11. Павличко Д. В. Над глибинами: Літ.-крит. статті і вис্তুпи. — К., 1983. — 142 с.
12. Павличко Д. В. Твори: В 3-х т. — К., 1989. — Т. 1. — 501 с. — Т. 2. — 542 с.
13. Світовий сонет: Антологія / [упоряд., перекл. та передм. Д. Павличка]. — К., 1983. — 470 с.
14. Ткаченко Л. Ностальгія Дмитра Павличка // Слово і час. — 1999. — № 10. — С. 48—51.